

PROPOSTES PER A LA MILLORA EDUCATIVA AL BARRI DE LA MINA

Natividad Jiménez Serradilla
Universitat de Barcelona

RESUM

El barri de la Mina es caracteritza per la seva gran problemàtica social, generada pel fet de concentrar un elevat nombre de persones en situació de desavantatge social i econòmic i per la fractura social que existeix en el seu interior. Quan aquesta fractura social es trasllada als centres educatius provoca problemes de convivència, i part de la població abandona els centres pedagògics del barri. Al llarg de més de trenta anys d'existència, s'han establert molts plans de millora per al barri sense èxit, ja sigui per la manca de pressupost o per la falta d'una visió global que permeti incidir en les veritables causes de la problemàtica. Actualment, s'ha constituït el Consorci del Barri de la Mina per aconseguir millorar les condicions d'aquesta zona urbana, de manera que l'autora considera que ara és un bon moment per replantejar el problema i formular algunes propostes d'actuació des d'una perspectiva pedagògica. En aquest sentit, es dibuixen línies d'acció de caràcter general per a la millora educativa del barri de la Mina i altres accions més puntuals per donar suport al seu institut d'educació secundària. Així, es descriu el context, s'analitza el concepte d'educació i d'escola del qual es parteix i s'estudien les causes de l'escassa valoració de l'escolarització per part de molts joves d'aquest barri.

PARAULES CLAU: igualtat d'oportunitats, diferència cultural, entorn escolar, entorn social, barri de la Mina.

PROPOSALS TO IMPROVE EDUCATION IN THE NEIGHBOURHOOD OF LA MINA

ABSTRACT

The neighbourhood of La Mina is characterised by its social difficulties, caused by the fact that a large number of socially and economically disadvantaged individuals are concentrated there and due to the social fragmentation that exists in the neighbourhood.

329

NATIVIDAD JIMÉNEZ SERRADILLA

When this social fragmentation is transferred to the educational centres it makes coexistence conflictive and a sector of the population leaves the neighbourhood's education centres. Over the past 30 years, many improvement plans have been put in place but without success either due to a lack of financing or to an insufficiently global vision that would allow the true causes of the difficulties to be tackled. Currently, the La Mina Neighbourhood Consortium has been set up to improve conditions in this urban area and as a result the author feels that now is a good time to reassess the problems and devise actions from a pedagogic perspective. To this end, general action plans are drawn up for the improvement of education in the neighbourhood of La Mina and other more specific action plans are devised to provide support to the secondary school. To sum up, the context is described, the concept of education and school that is applied is analysed and the causes of the poor assessment of schooling made on behalf of many young people in this neighbourhood is studied.

KEY WORDS: equal opportunities, cultural differences, school environment, social environment, La Mina neighbourhood.

1. INTRODUCCIÓ

El barri de la Mina es caracteritza per la seva gran problemàtica social, generada pel fet de concentrar un elevat nombre de persones en situació de desavantatge social i econòmic i per la fractura cultural i social que hi ha en el seu interior. Aquest desavantatge i el tractament inadequat de la diferència cultural interna dificulten una real igualtat d'oportunitats per a tots i una convivència positiva.

Al barri de la Mina hi conviuen grups molt diversos, quant a la seva percepció de l'escolarització, i el tractament inadequat d'aquesta diversitat suposa un obstacle per a tots. La conseqüència és una conflictivitat que provoca que part de la població abandoni els centres educatius del barri. Altrament, aquesta situació dificulta que els centres puguin dur a terme la seva funció educativa. Des dels centres educatius es duen a terme accions que van aconseguint lentes millores internes, però que ajuden poc a resoldre la problemàtica del barri. Per a això són necessàries mesures que permetin compensar el desavantatge econòmic dels seus habitants i recompondre la fractura social interna. Afrontar aquesta situació és una qüestió fonamental de justícia social.

En els més de trenta anys d'existència del barri s'han formulat molts plans de millora sense gaire èxit, a causa de la falta de pressupost o d'una visió global que permeti incidir en les veritables causes de la problemàtica. Actualment, s'ha constituït el Consorci del Barri de la Mina per aconseguir millorar les condicions del barri. Per això considero que és un bon moment per reflexionar i

apuntar algunes propostes des d'una perspectiva pedagògica, basades en la meua experiència professional i, sobretot, en el coneixement de la particularitat del barri que em dóna el fet d'haver-hi crescut.

En aquest treball faré unes propostes generals per a la millora educativa al barri de la Mina i de suport a l'institut de secundària. Per a això descriuré el context, reflexionaré sobre el concepte d'educació i d'escola del qual es parteix i analitzaré les causes de l'escassa valoració de l'escolarització per part de molts joves del barri. Tot això, a partir de la pròpia experiència personal i professional al barri i a l'institut, el suport documental i bibliogràfic i el contrast amb alguns professionals de l'educació de l'IES Fòrum 2004 (abans IES La Mina).

2. ANÀLISI DEL CONTEXT, DE LA FINALITAT DE L'EDUCACIÓ I DE LA PERCEPCIÓ DE L'ESCOLARITZACIÓ

2.1. CONTEXT SOCIAL I INSTITUCIONAL

2.1.1. *Context social*

El barri de la Mina de Sant Adrià de Besòs està situat dins de l'àrea metropolitana de Barcelona i en constitueix una de les zones més desfavorides i amb una gran problemàtica social. Aquesta problemàtica social neix amb el barri, en agrupar en un espai reduït un gran nombre de persones desfavorides econòmicament i diferents culturalment.¹

A l'interior del barri de la Mina es va produir un distanciament, en concentrar-se grups poblacionals culturalment diferents sense la suficient acció social dirigida a la integració de tots, per la qual cosa aquest distanciament va augmentar fins a convertir-se en una autèntica fractura social.² D'entrada es va produir la fractura entre els que mantenien vincles socials i culturals amb la resta de la societat, estudiant o treballant fora del barri —majoritàriament paios—, i els que es van aïllar o es van refugiar a l'interior d'un barri que els

1. Entre els anys 1973 i 1974 s'acaba l'ocupació dels pisos. El barri ocupa 17 hectàrees i la població era de 15.133 habitants, la qual cosa convertia la Mina en un dels barris més densos de Catalunya. La població d'ètnia gitana suposava un 25 % del total, fet que significava una de les concentracions gitanes més grans d'Europa. Font: PLATAFORMA D'ENTITATS I VEÏNS DE LA MINA (2006).

2. Podríem considerar que existeix fractura social quan la realitat està formada per grups socials desiguals, amb interessos desiguals i amb estils de vida diferents, i aquesta desigualtat, per falta d'un tractament adequat, dificulta el ple desenvolupament d'un dels grups (el grup en qüestió pot ser diferent en cada situació) i es converteix en un desavantatge social per a tots.

servia de protecció —grup no homogeni amb un percentatge elevat de gitano.³ És a dir, entre els que percebien que tenien possibilitats de competir en la lluita per un lloc en la societat i els que, en percebre aquesta meta com a molt llunyana o aliena a ells, desistien d'intentar-ho. Aquesta situació, al costat de les insuficients mesures socials, va fer que s'entrés en un procés de continu deteriorament i de conflictivitat que empenyia cap a l'enfrontament, el descens col·lectiu i l'assistencialisme (Bourdieu, 1999). El barri va patir un procés de degradació comunitària amb presència d'activitats incíviques i delictives que van suposar una gran estigmatització per a tots. Entre la població, la problemàtica del barri de la Mina es va reflectir en una sensació generalitzada de discriminació, estigmatització social, autoconcepte social negatiu, falta d'ideals socials i una actitud de passivitat que produïa unes relacions veïnals i escolars conflictives. Tot això es va convertir en una llosa que dificultava l'ascens social i provocava l'aparició d'un autoconcepte social negatiu.

Des de l'inici, les administracions, davant d'una situació que les desbordava, inicien una sèrie de plans per reconduir-la, sense gaire èxit.⁴ Actualment, s'està produint una transformació social i urbanística del barri que pretén la superació dels dèficits històrics, per a la qual cosa s'ha constituït el Consorci del Barri de la Mina.⁵

2.1.2. Context institucional de l'IES Fòrum 2004

L'institut del barri de la Mina (IES Fòrum 2004, abans IES La Mina) és un centre d'atenció educativa preferent (CAEP).⁶ Acull majoritàriament els joves

3. Inicialment, es podria identificar la població amb més vincles socials amb la població païsa i la població menys integrada amb la població gitana, i possiblement la majoria de les vegades sigui així. Tanmateix, considero que hi ha població dels dos grups en les dues situacions.

4. En els anys vuitanta es van aprovar el Pla Especial per al Barri de la Mina i el Pla d'Urgència de la Mina. En els anys noranta es van aprovar el Pla del Marge Dret del Riu Besòs, el Conveni Marc amb Benestar Social i la Proposta d'Actuació del Barri de la Mina. Font: PLATAFORMA DE ENTIDADES Y VECINOS DE LA MINA (2006).

5. L'1 de setembre de 2000 es va constituir el Consorci del Barri de la Mina, que respon a la voluntat de diferents institucions (Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Sant Adrià de Besòs, Ajuntament de Barcelona i Diputació de Barcelona) d'aconseguir, de manera progressiva i en un període de deu anys, una millora substancial al barri de la Mina. Actualment, el Consorci del Barri de la Mina està duent a terme el Pla de Transformació del Barri de la Mina 2000-2010.

6. Aquesta qualificació comporta el reconeixement que en l'entorn hi ha una problemàtica social, la promoció d'accions de caràcter compensatori orientades a una igualtat educativa i la provisió dels recursos econòmics necessaris. Però si els recursos no són suficients i els objectius no es compleixen, es pot convertir en una etiqueta estigmatitzadora que no ajuda el centre.

de la població més desfavorida del barri, que a més solen coincidir amb els que menys valoren l'escolarització i, per això, presenten conductes més conflictives. Això, lentament, motiva el rebuig de la població més adaptada socialment i l'èxode d'un gran nombre d'alumnes a centres d'altres barris.⁷ Aquesta guetització, que impedeix o dificulta la tasca educativa, és un reflex de la fractura social, que es desplaça a l'interior del centre educatiu. Des de l'institut es duen a terme accions per solucionar aquesta situació i lentament es va millorant, però és necessari fer accions de suport des d'altres institucions.

Normalment els alumnes procedeixen de les escoles de primària adscrites a l'institut. Provenen de famílies que accepten l'escola del barri per als seus fills i que no necessiten sortir d'ell per satisfer les seves expectatives. Amb tot, moltes famílies no confien en l'escolarització com un instrument per a la integració i el progrés, sinó que la veuen com una obligació que han de complir. A més, els nois a aquesta edat comencen a sentir que ja poden prendre decisions, i una d'elles serà la seva adscripció al sistema educatiu o no.

Malgrat haver romàs escolaritzats gran part de la seva vida, hi ha alguns hàbits escolars no assumits. Alguns dels que troben més dificultats per arrelar podrien ser el compliment dels temps, l'assistència regular, la correcta actitud a la classe i el respecte pel material i les instal·lacions del centre escolar.

Fet i fet, el centre educatiu es configura com un lloc de trobada en el qual es reflecteixen les formes de relació entre els habitants del barri. Així, per a la formació dels rols que assumeixen els joves, a més de les característiques personals de cada un, també influeix el rol que la família representa al barri. L'autoritat patriarcal d'algunes famílies —ostentada per persones concretes— contrasta amb la concepció universalista en l'institut —ostentada per persones segons el que representen.

En general, les activitats escolars més valorades són les que responen als seus interessos, reforcen la seva identitat i proporcionen gratificacions. Altres condicionants que influeixen en la valoració de les activitats són l'actualitat dels continguts, el lloc on es desenvolupen o que siguin obligatòries o voluntàries.

La problemàtica social que es reflecteix en l'institut fa que alguns el percebin com un lloc que limita les seves oportunitats, de manera que s'aparten d'ell i l'abandonen per acudir a altres centres. D'altres poden arribar a percebre l'esco-

7. Segons el Projecte Educatiu de Sant Adrià de Besòs (PESAB), la població del barri de la Mina era de 9.825 persones l'any 2004 (extraoficialment es calcula que podria arribar a les 15.000). El 24 % de la població té menys de setze anys (de 1.638 a 3.600, segons si es calcula amb les dades oficials o no oficials). El mateix any, el total de matriculats als centres educatius del barri era de 564 alumnes (350 a primària i 214 a secundària). Aquestes dades demostren que un elevat nombre de nens i joves acudeixen a centres educatius d'altres barris.

la com un lloc de qüestionament del seu mode de vida. Aquesta realitat fa que l'institut del barri de la Mina es caracteritzi per presentar uns nivells alts de *conflictitat*, *absentisme* i *malestar docent*.

2.1.2.1. Conflictivitat

La conflictivitat es tradueix en fets violents concrets que poden adquirir infinitat de formes: actes disruptius que suposen la impossibilitat d'instruir per part del professor; violència que ocasiona dany físic, verbal o psicològic; vandalisme quan la violència indirecta va dirigida cap a un objecte; robatoris de petits estris, o assistència a l'escola de joves aliens al centre. En realitat, la conflictivitat és imprevisible i en ocasions desproporcionada. Els docents hi fan front i aconseguixen controlar la situació; tanmateix, una campanya revaloradora de l'institut des de la resta d'entitats que intervenen en educació els ajudaria a millorar la convivència al centre.

2.1.2.2. Absentisme

Al barri de la Mina l'absentisme escolar es converteix en una problemàtica social que no es pot combatre només des dels centres educatius. Estadísticament, l'absentisme a l'institut augmenta amb l'edat dels estudiants i especialment en les noies. És una conseqüència de la poca valoració de l'escolarització. Existeixen alumnes que rebutgen l'institut i només romanen en ell per obligació. Aquests alumnes solen ser una font de continus conflictes per al professorat i els seus companys.

2.1.2.3. Malestar docent

L'institut del barri de la Mina presenta algunes condicions externes i internes a l'aula que propicien el conegut malestar docent.

— Entre les causes externes o contextuais podríem enumerar les següents:

1. *Compaginar rols contradictoris*. El professor es troba, freqüentment, en la necessitat de compaginar diversos rols contradictoris, per exemple: ser ajuda i jutge; plantejar-se objectius socials i individuals, o discrepar dels valors que promou la societat i ser representant de la societat i de la institució. Aquestes con-

tradiccions, encara que siguin comunes a altres centres educatius, en el del barri de la Mina s'accentuen i s'evidencien encara més en existir resistències a l'escolarització per part d'alguns estudiants.

2. *Distanciament i aïllament del professorat respecte a les famílies.* Existeixen diferències amb moltes de les famílies quant als modes de socialització, algunes fins i tot no identifiquen escolarització amb educació. Per això, un dels objectius del professorat és la implicació de les famílies en l'educació dels seus fills. Es van aconseguint èxits, però, en moltes ocasions, el que s'aconsegueix és el contrari del que es pretén, perquè les famílies perceben retrets subtils sobre el seu estil de vida.

3. *Suport insuficient de les institucions socials.* No existeix la suficient relació amb la resta d'institucions socials que intervenen en el procés educatiu. Aquest suport insuficient provoca un augment de la responsabilització del professor davant de les problemàtiques educatives, la qual cosa el porta a buscar mesures internes al centre educatiu per resoldre-les que, si bé són necessàries, no són suficients.

4. *Discordança entre els objectius del sistema educatiu i els interessos de l'alumnat.* Aquesta discordança fa que els professors contínuament hagin de buscar recursos per conèixer els interessos dels alumnes i plantejar els continguts i la metodologia sense que s'allunyin excessivament dels objectius proposats pel sistema educatiu.

5. *La imatge del professorat com a col·lectiu.* Moltes famílies i alumnes no reconeixen l'autoritat al professorat com a col·lectiu, sinó que aquella s'atribueix individualment als que aconsegueixen connectar-hi afectivament.

— Entre les causes internes del malestar docent es podrien enumerar les següents:

1. *Recursos materials i condicions de treball.* Durant molts anys l'institut ha anat arrossegant una falta de recursos didàctics, de mobiliari i d'instal·lacions adequades. Actualment, amb l'edificació d'un nou centre, aquesta situació ha millorat, però també han augmentat les expectatives dels professors respecte al material del qual voldrien disposar, sobretot amb l'avenç de les noves tecnologies.

2. *Disciplina.* Existeix una falta de disciplina que dificulta la tasca educativa. Els professors es troben amb dificultats per compensar aquestes mancances disciplinàries, perquè moltes vegades difereixen dels hàbits familiars.

3. *Oposició al professorat.* L'oposició i la resistència cap al professorat es relaciona amb el descrèdit de la disciplina i amb la generalització de l'escolaritat obligatòria, que es viu com una imposició, per la qual cosa es reacciona negativament contra els que es perceben com els seus representants, els professors.

4. *L'esgotament docent.* Els docents es troben amb unes problemàtiques que els ultrapassen. Quan intenten buscar solucions, moltes vegades no troben recursos per fer-los front, fet que els produeix una sensació d'impotència i esgotament.

Aquestes condicions externes i internes que influeixen en la tasca del professor no afecten igual tots els professors i solen ocasionar un malestar docent que en molts casos deriva en absentisme laboral i abandonament de la professió docent per inhibició o rutina. Aquestes actituds tallen la implicació personal i, d'aquesta manera, redueixen la tensió que es deriva de l'exercici docent. En altres professors, un excés de responsabilització produeix sensació d'impotència i esgotament (Esteve, 1987).

2.2. FUNCIO DE L'ESCOLA I FINALITAT DE L'EDUCACIÓ

2.2.1. *Funció de l'escola en entorns desfavorits*

La funció de l'escola en entorns desfavorits hauria de ser de motor per a la transformació i superació del desavantatge social. Tanmateix, és difícil que l'escola pugui eliminar o reduir els desavantatges socials, perquè aquests són un efecte de les accions polítiques i econòmiques. En realitat, convindria que les accions educatives acompanyessin les accions polítiques i econòmiques d'una manera integral.

Una de les condicions perquè l'escola a la Mina es constitueixi com a instrument de superació dels desavantatges és la recomposició de la fractura social del barri i que aquesta situació es reflecteixi a les aules. Per a això hi hauria d'haver accions educatives i socials dirigides a tots els habitants, sense deixar al marge al grup socialment més adaptat.⁸ Una altra de les condicions perquè l'es-

8. Actualment, en el PESAB (Projecte Educatiu de Sant Adrià de Besòs) s'inclouen algunes mesures específiques per al barri de la Mina; per exemple, contra l'absentisme escolar (p. 21, 27). Tanmateix, s'adverteix que, a causa de les peculiars característiques del barri, no es descriuen totes les accions que s'hi estan desenvolupant, i per això remet al Projecte Educatiu de la Mina elaborat pel Consorci de la Mina dins del Pla de Transformació (p. 20, 49, 56). En el Projecte Educatiu de la Mina 2003, les principals accions educatives de suport als centres escolars estan dirigides a combatre l'absentisme i al reforç escolar. No apareixen accions culturals que complementin i ampliin l'activitat escolar (p. 13).

La major part d'actuacions amb finalitat formativa i d'inserció laboral estan dirigides al grup de menys èxit escolar i en risc d'exclusió social. Aquestes actuacions estan descrites en el Pla d'Actuació Social elaborat pel Consorci del Barri de la Mina.

cola pugui complir la seva funció és una col·laboració més important de les administracions. Fins ara aquesta col·laboració ha estat insuficient, per inhibició o per falta d'eficàcia. Per exemple, les campanyes o les accions dutes a terme al barri de la Mina per reduir l'absentisme no han estat acompanyades d'una acció revaloradora de l'institut, ni han suposat l'aportació de recursos econòmics i humans perquè pugui respondre a les expectatives de tota la població, amb la qual cosa l'únic que s'aconsegueix és augmentar la problemàtica del centre educatiu.

En definitiva, l'objectiu seria evitar que els centres educatius es configurin com un instrument de selecció social. Actualment, s'ha intentat eliminar la funció selectiva democratitzant l'ensenyament secundari, però continua fent aquesta funció cada vegada que un jove deserta de l'escolarització perquè no satisfà les seves expectatives (Connell, 1993) o, quan una vegada l'ha completada, només té accés a ocupacions precàries, situacions molt habituals al barri de la Mina. Així, doncs, aquestes dues situacions, l'abandonament escolar i la desigualtat de resultat, són objectius a eliminar.

2.2.2. Finalitat de l'educació

El procés educatiu en zones d'escassa valoració de l'escolarització es caracteritza per les tensions i la conflictivitat. L'anàlisi sobre la finalitat de l'educació que es pretén pot donar-nos pistes sobre les causes d'aquestes tensions educatives.

L'educació s'articula per intencions de pretendre formar algú de determinada manera, per tant, és d'impossible neutralitat (Frigerio, 2005). Per això, és en les finalitats o en les intencions que subjeuen a l'acció educativa on possiblement podem trobar les causes de les tensions per poder actuar sobre elles i reduir-les. El desajust entre les finalitats de l'educador i els interessos de l'educand és la causa principal de les tensions educatives. En l'educació juvenil, aquest fet es fa més evident, perquè s'incrementa en el subjecte de l'educació la seva capacitat per rebel·lar-se a certes formacions que en ell es pretenen.

En aquesta formació de l'individu a través de l'educació, hi té un paper important la selecció dels continguts que es transmetran. Els continguts haurien

De les escasses propostes per a joves que han superat la secundària obligatòria caldria destacar el batxillerat i els cicles formatius de grau mitjà (electromecànica de vehicles i explotació de sistemes informàtics) que s'imparteixen a l'IES Fòrum 2004.

de recollir els interessos del subjecte, la seva situació, les ofertes culturals adequades i el seu valor social. Si no es parteix de la situació i els interessos del subjecte, s'estarà afavorint que sorgeixin tensions que dificultin o impossibilitin l'acció educativa. En canvi, una adequació millor als interessos i les percepcions dels joves ajudarà que aquests s'adhereixin al procés educatiu. D'altra banda, és imprescindible considerar el valor social dels continguts per no fomentar la segregació social. Per tant, es tractaria de fixar uns continguts mínims que facin possible una igualtat d'oportunitats i una articulació de la peculiaritat de cada individu, sense desvincular-lo de l'àmbit social (Núñez, 1999).

El model d'individu que es pretén formar hauria de ser el d'un individu lliure, amb recursos per accedir a la societat, i l'educació hauria de suposar la porta d'accés i no la fixació a un lloc preestablert. Si això ocorre, l'educació es converteix en un mecanisme de control social i, també, en causa de tensions. Al contrari, una acció educativa ha d'estar orientada a proporcionar recursos al subjecte perquè pugui abandonar el lloc a què pertany socialment. Per a això, tractarà de trobar punts de trobada entre el subjecte i la cultura, oferir per crear demanda.

En un entorn com el barri de la Mina, on freqüentment apareixen desajusts entre els interessos dels individus i les finalitats del sistema educatiu, convé que la funció del docent articuli aquesta situació. Quant a la funció del docent, Bernfeld (2005) postula una autoritat tècnica, entesa com la que permet mostrar les formes socialment admeses en les quals els subjectes de l'educació poden dur a terme els seus propis objectius.

2.3. PERCEPCIÓ DE L'ESCOLARITZACIÓ, MOTIVACIONS I INTERESSOS

Al barri de la Mina, hi conviuen grups de població amb diferent valoració de l'escolarització, unes diferències que són molt grans, i el grup que menys la valora és molt nombrós. Per a un sector de la població, l'escolarització és una manera d'accedir i ascendir a la societat; per a un altre sector, és l'escenari de transmissió d'una cultura diferent de la seva, el qual arriba a representar el qüestionament del seu estil de vida. Aquestes concepcions produeixen actituds dispars a l'escola i hi dificulten enormement la convivència, fins que és abandonada per un grup de població.

L'acció educativa amb individus o grups que valoren poc l'activitat escolar s'hauria de basar en l'anàlisi de les causes, que podríem classificar segons provinguin de l'entorn, del sistema educatiu o de la subjectivitat o la percepció de l'escolarització. A partir de les causes s'apuntaran algunes alternatives.

1. Quant a l'entorn

— *Col·laboració insuficient de la resta d'agents educadors.* Des de l'interior del centre educatiu s'intenta que l'escolarització sigui percebuda com a instrument d'accés i de promoció social, però moltes vegades es troba sola en aquest intent. Des de les administracions educatives i des de la resta d'entitats educatives del barri s'hauria d'incidir més en aquest aspecte. No n'hi ha prou d'enviar el nen o el jove a l'escola, sinó que s'hauria de dotar de recursos el centre educatiu per donar resposta a les expectatives del jove i s'hauria de dur a terme una acció revaloradora de l'institut.

— *Insuficiència de recursos socials que deriva en falta d'interès.* Amb massa freqüència es tracta el tema dels interessos com un element de la subjectivitat de l'individu, sense incidir en els elements socials que ajuden a formar-lo. Existeix una relació directa entre els recursos als quals es té accés i els interessos, de manera que amb escassos recursos, els interessos també són escassos. En l'entorn del barri de la Mina els recursos culturals han estat insuficients, per la qual cosa difícilment s'hi estimula l'interès. Encara no existeix una biblioteca pública, les opcions d'activitats extraescolars són escassíssimes, les accions per compensar les desigualtats educatives o de reforç escolar gairebé no existeixen, tampoc no s'ofereixen activitats d'iniciació esportiva i el seguiment per a la inserció ocupacional és insuficient.⁹ Aquesta situació deriva en una falta d'interès dels joves, i es justifica així l'abandonament de l'aposta educativa, quan la realitat és que sense aposta educativa no es pot despertar l'interès.

— *Finalitat de l'educació.* Una de les causes d'oposició al centre educatiu és que, de vegades, és percebut com una manera de control social.

2. Quant al sistema educatiu

— *Desajust entre els valors familiars i els transmesos a l'institut.* Per als joves del barri, l'estil de vida familiar dels quals coincideix amb el transmès a l'escola,

9. L'inventari de recursos culturals i educatius del barri de la Mina es troba en desavantatge en comparació amb altres barris de Sant Adrià de Besòs. Segons dades del PESAB (Projecte Educatiu de Sant Adrià de Besòs), el barri de la Mina és el que té més habitants (p. 12). Si en comparem els recursos educatius amb el barri de Sant Adrià Nord, que té un nombre d'habitants similar, el barri de la Mina apareix en desavantatge quant a centres d'educació infantil i primària, centres de secundària obligatòria i guarderies (p. 14).

Quant a les entitats de l'àmbit no formal dedicades a la infantesa i la joventut, també són insuficients. En la relació d'entitats elaborada pel Consorci només apareixen el Casal Infantil i Juvenil, el Grup Unió, Ràdio La Mina i els clubs esportius.

el procés de socialització és més fàcil, s'adapten millor al sistema educatiu i la relació entre pares i professors és més positiva. En canvi, el desfasament entre la manera de vida transmesa a l'escola i la pròpia de la família pot suposar un obstacle a l'educació. El procés s'agreuja en joves amb baixa autoestima, marginació i estigmatització social, que freqüentment s'escapen del control familiar i escolar.

— *Tractament igualitari*. La imposició d'un mateix procés és injusta perquè no té en compte la diferència de partida i s'ignora que alguns estudiants són més lluny que altres de la cultura escolar.

— *Continguts de l'ensenyament*. Una selecció justa hauria d'incloure la vida quotidiana del jove en els temes, els materials i les activitats de l'institut sense sacrificar els aprenentatges més formals.

— *Oferta i demanda*. Un sistema educatiu basat en el control de l'oferta és homogeneïtzador i corre el risc d'allunyar-se de la realitat de l'estudiant. En canvi, un sistema educatiu basat exclusivament en l'atenció a la demanda corre el risc de tenir un escàs valor social i, per tant, de ser segregacionista. Ambdues concepcions poden produir valoracions negatives de l'escolarització, per la qual cosa es tractaria de traduir la demanda en continguts de valor social i innovar en les modalitats de treball per captar i promoure l'interès dels subjectes.

3. Quant a la percepció de l'escolarització

— *Valor instrumental de l'escolarització*. Per al grup que menys valora l'escolarització, aquesta té poc valor instrumental perquè sent que s'obté poca cosa a canvi d'uns costos excessius, tant en termes de renúncies —el que deixa de fer— com d'esforç —el que ha de fer— i de conseqüències laterals —el que viu i li succeeix mentrestant.

— *Autoconcepte social i escolar*. Un dels aspectes menys gratificants de l'escolarització és l'expressiu, el que afecta la seva identitat, la seva autoestima, la seva imatge davant de si mateix i davant dels altres. Per a molts alumnes, les fonts de gratificació i les imatges positives són fora de l'institut, no dins (Fernández Enguita, 1999).

— *Expectatives*. Les expectatives són determinants en la motivació dels alumnes i el context social proporciona els recursos i oportunitats per aconseguir els objectius, per la qual cosa influeix en les expectatives. Al barri de la Mina els recursos i les oportunitats són reduïts. Això fa que algunes persones, davant de la percepció del desequilibri entre objectius i oportunitats, amaguin la frustració rebaixant el nivell d'aspiracions com a procediment per evitar la sensació de frustració.

3. PROPOSTES

Al barri de la Mina hi ha una problemàtica política i econòmica que no hauríem de fer invisible desviant l'atenció només a les qüestions educatives i culturals (Martiniello, 1998). Per això, encara que només sigui a tall d'apunts, faré algunes propostes per ampliar la perspectiva dels aspectes merament educatius.

3.1. DIRIGIDES A LES POLÍTIQUES EDUCATIVES I SOCIALS

El sistema educatiu hauria de garantir efectivament la igualtat d'oportunitats educatives. El mecanisme que ha adoptat per fer-ho és la qualificació de centres d'atenció educativa preferent (CAEP) per als centres que es troben en entorns desfavorits, amb l'objectiu d'orientar i de facilitar la seva activitat. Per a l'institut del barri de la Mina, aquesta qualificació no ha suposat una ajuda per disminuir les seves problemàtiques. Una possible alternativa seria ampliar la qualificació a tot l'entorn i establir zones d'atenció social preferent, en les quals els plans d'actuació no solament fossin educatius. Algunes accions que s'haurien de regular en aquesta zona d'atenció social preferent podrien ser:

Per a la compensació del desavantatge econòmic:

- El sistema educatiu hauria d'apostar per un autèntic ensenyament gratuït, de manera que aquest no es limiti a adjudicar places escolars, sinó que s'estengui a proporcionar llibres de text, material escolar, activitats extraescolars i transport escolar i brindar aliments, vestit i atenció mèdica a aquells alumnes que els necessitin.

- Gratuïtat de totes les ofertes culturals.

- Oferir places d'educació infantil gratuïta per a tota la població de la zona.

- Prioritzar els centres de la zona en la concessió de beques i ajuts.

De suport al professorat:

- Implicar el professorat en l'elaboració i el seguiment dels plans estratègics, reduint l'horari lectiu si és necessari.

- Definir perfils de plantilles i dotar-les d'estabilitat.

- Incorporar al centre altres professionals segons les necessitats: treballadors socials, educadors de carrer, monitors, educadors socials.

- Proporcionar recursos i formació als docents.

Per garantir la igualtat d'oportunitats dels alumnes:

- Garantir que el fet de residir en determinades zones no sigui un obstacle per a la promoció social.

- Dur a terme projectes específics orientats a l'èxit escolar.

3.2. DIRIGIDES A L'ENTORN

Els organismes amb competències en educació poden ajudar a augmentar el potencial educatiu de l'entorn. Algunes accions que es poden dur a terme en aquest sentit serien:

- Rehabilitar els espais comuns del barri, de manera que aquest resulti acollidor per a tots els habitants.

- Executar accions que ajudin a millorar la convivència i que aportin interlocutors vàlids per generar relacions de confiança.

- Augmentar i gestionar els recursos educatius de l'entorn i les entitats d'educació no formal. Per exemple, establir i subvencionar acadèmies d'idiomes, de música, d'informàtica, d'activitats artístiques, centres d'iniciació esportiva...

- Proporcionar espais de diàleg a la comunitat per poder participar socialment, capacitar-la perquè reconegui la seva problemàtica, la reformuli en termes de necessitats i tingui recursos per solucionar-la.

Mesures orientades a millorar la percepció de l'escolarització:

- Establir mecanismes d'inserció ocupacional que ofereixin models positius i que ajudin a elevar les expectatives de la població.

- Per implicar les famílies, dur a terme actuacions revaloradores de l'escola en l'àmbit local i, sobretot, estimular l'educació d'adults.

Mesures de suport als centres educatius perquè puguin desenvolupar la seva funció:

- Articular plans socials de col·laboració amb les escoles des dels governs municipals.

- Establir una xarxa comunicativa entre les administracions educatives i les entitats del barri per atendre les problemàtiques de l'institut.

- Oferir activitats educatives de reforç i complement de les escolars.

- Dotar el centre educatiu dels recursos necessaris que permetin donar resposta a les expectatives del jove.

- Establir plans d'acció per reduir i eliminar l'absentisme escolar.

3.3. DIRIGIDES AL CENTRE EDUCATIU I ALS DOCENTS

En el centre educatiu apareixen les conseqüències de les problemàtiques socials, sobre les quals no li és possible intervenir. Per la qual cosa, la seva actuació està dirigida a superar les dificultats que troba per dur a terme una funció educativa. Algunes de les accions proposades aquí ja han estat dutes a la pràctica pels docents, o s'han fet en algun moment, de manera espontània o planificada.

 PROPOSTES PER A LA MILLORA EDUCATIVA AL BARRI DE LA MINA

Accions per millorar la percepció de l'escolarització dels estudiants:

— Adequar els continguts a la quotidianitat dels estudiants.

Accions per reduir la conflictivitat:

— Elaborar projectes que converteixin situacions de conflictivitat en una oportunitat d'establir punts de trobada amb els alumnes i convertir aquests moments en una oportunitat educativa.¹⁰

Accions per despertar i mantenir l'interès i la motivació:

— Establir unes condicions prèvies que promoguin el treball educatiu, que produeixin el consentiment del subjecte. S'ha de tenir en compte que el consentiment no és un pas previ sinó una conseqüència.

— Mantenir l'aposta educativa en el temps i no rendir-se davant de les dificultats ni sentir-se'n responsable.

— Traduir les demandes dels estudiants en continguts de valor social, diversificar les metodologies per captar i promoure el seu interès.

— Partir d'uns continguts comuns però diversificar les activitats per atendre la diversitat dels estudiants.

— Proporcionar maneres socials per encarrilar els interessos dels estudiants per canals socialment admesos.

Accions per millorar les expectatives escolars i socials:

— Adequar-se a la singularitat del subjecte i als canvis socials que tenen lloc fora de l'escola. Per fer-ho hauríem d'eliminar la rutina, que és un dels obstacles més greus i més freqüents per a una educació motivadora.

CONCLUSIÓ

Les propostes de millora educativa al barri de la Mina haurien de partir d'una anàlisi del context, intentant superar els estereotips que s'hi han format de marginalitat, exclusió social o gueto gitano. Moltes de les accions socials i educatives que s'han dut a terme a la Mina han estat dirigides a resoldre aquestes problemàtiques sense una visió global de la situació del barri. L'alternativa seria tractar-lo com un entorn en desavantatge social i econòmic respecte a altres entorns i amb una fractura cultural i social interna.

El desavantatge social i econòmic es reflecteix en els alts índexs d'atur i

10. Un exemple d'actuació pedagògica per convertir un moment especialment conflictiu, com és l'hora del pati, en oportunitat educativa és el projecte dut a terme a l'institut de la Mina «Activitats esportives en condicions especials a l'hora de pati per millorar la convivència en centres educatius» (Ribera-Nebot, 2003).

inestabilitat i en els escassos recursos culturals i educatius de l'entorn. Segons l'anàlisi presentada en aquest treball, l'inventari d'aquests recursos al barri de la Mina es troba en significatiu desavantatge en comparació amb els altres barris de Sant Adrià de Besòs, tant pel que fa a l'educació formal com a l'educació no formal.

La fractura social entre els que estan més integrats a la societat i els que ho estan menys ha anat generant problemes de convivència, fins que l'espai públic ha estat abandonat per la població més integrada. En el centre educatiu també es reproduïx aquesta bretxa social. Cada grup de població valora de manera diferent l'escolarització, cosa que produeix actituds dispars a l'escola i hi dificulta enormement la convivència, fins que també és abandonada pel grup de població més integrat socialment. Per tant, els centres educatius es configuren com un indicador tant de les problemàtiques socials del barri com de les millores, que també s'han de reflectir a les aules.

L'objectiu principal de les accions que es porten a cap al barri de la Mina hauria de ser garantir una igualtat d'oportunitats per a tots els seus habitants. Per fer-ho, s'ha de recompondre la fractura social i compensar els dèficits econòmics i socials. Per recompondre la fractura social, s'ha de continuar atenent el grup menys integrat amb mesures compensatòries, però també cal oferir recursos i accions culturals i educatives a la població més integrada. Per compensar els dèficits econòmics, no hauríem de desviar l'atenció només a qüestions educatives i culturals, sinó que s'haurien d'aplicar igualment mesures de promoció econòmica. Una proposta a concretar i valorar seria la d'establir una zona d'atenció social preferent, en la qual les mesures fossin també polítiques i econòmiques i els projectes incloguessin tota la població.

Actualment, s'estan construint 1.100 habitatges dins del barri, i està previst que siguin ocupats el 2010, la qual cosa suposarà l'arribada d'una nova població. Considerem que això significa una ocasió per recompondre la fractura social i una nova oportunitat per formular plans socials, tenint en compte la nova situació, tal com ha estat plantejada en aquest article.

BIBLIOGRAFIA

- BERNFELD, Siegfried. *La ética del chocolate: Aplicaciones del psicoanálisis en educación social*. Barcelona: Gedisa, 2005.
- BOURDIEU, P. *La miseria del mundo*. Madrid: Akal, 1999.
- CONNELL, R. W. *Escuelas y justicia social*. Madrid: Morata, 1993.

PROPOSTES PER A LA MILLORA EDUCATIVA AL BARRI DE LA MINA

- CONSORCI DEL BARRI DE LA MINA (2003) «Projecte Educatiu del Barri de La Mina» [en línia]. <<http://www.desdelamina.net/peb/docs/PEBLM0307.pdf>> [Consulta: 6 setembre 2007]
- CONSORCI DEL BARRI DE LA MINA (2000) «Pla de transformació del barri de La Mina» 2000-2010 [en línia]. <http://www.barrimina.org/cat/index.php?option=com_wrapper&Itemid=46> [Consulta: 6 setembre 2007]
- CONSORCI DEL BARRI DE LA MINA (2000) «Plan de Actuación Social». A: *Pla de transformació del barri de La Mina* [en línia]. <http://www.barrimina.org/cat/index.php?option=com_wrapper&Itemid=46> [Consulta: 6 setembre 2007]
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2004) «Projecte Educatiu de Sant Adrià de Besòs (PESAB)» [en línia]. <http://www.sant-adria.net/docs/Projecte_Educatiu_2005.pdf> [Consulta: 6 setembre 2007]
- ESTEVE, J. M. *El malestar docente*. Barcelona: Paidós, 1987.
- FERNÁNDEZ ENGUITA, M. *Alumnos gitanos en la escuela paya: un estudio sobre las relaciones étnicas en el sistema educativo*. Barcelona: Ariel, 1999.
- FRIGERIO, G. *Educación: ese acto político*. Buenos Aires: Del Estante, 2005.
- MARTINIELLO, M. *Salir de los guetos culturales*. Barcelona: Bellaterra, 1998.
- NÚÑEZ, V. *Pedagogía social: cartas para navegar en el nuevo milenio*. Buenos Aires: Santillana, 1999.
- PLATAFORMA DE ENTIDADES Y VECINOS DE LA MINA (2006) «De la Marginación a la Ciudadanía» [en línia]. <<http://www.hic-net.org/document.asp?PID=179>> [Consulta: 6 setembre 2007]
- RIBERA NEBOT, D. (Coord.) «Memòria de les activitats esportives de pati de l'I.E.S. La Mina». Generalitat de Catalunya: Departament d'Ensenyament, 2003 [en línia]. <<http://www.epedagogia.com/investigacionpedagogica.htm>> [Consulta: 6 setembre 2007].

